

В. Ф. Солдатенко, Л. Г. Хало

**ВІЙСЬКОВИЙ ЧИННИК У БОРОТЬБИ
ЗА ПОЛІТИЧНУ ВЛАДУ В УКРАЇНІ В 1917—1918 рр.**

К., П. П. Позднішев, 2002. — 398 с.

Тривалий час у центрі уваги наукових дискусій, а також окремих дослідників перебувають різні аспекти Української революції 1917—1920 рр. Зокрема, значною популярністю користуються питання державотворення та воєнно-політичної історії України в цей період. Проте ще й сьогодні маємо дуже мало наукових праць, де б комплексно розглядалися всі проблеми вітчизняної воєнної історії.

Серед найновіших праць з історії національного військового будівництва в 1917—1918 рр. привертає увагу книга В. Ф. Солдатенка та Л. Г. Хала. Автори узагальнюють роль військової сили як вирішального чинника у політичній боротьбі за владу на українських землях у березні 1917 — квітні 1918 рр.

Рецензоване наукове видання відзначають структурна багатогранність, що сприяла глибокому і всебічному розкриттю обраної авторами теми. Цілком обґрунтовано визначено хронологічні рамки праці. На особливу увагу заслуговує спроба дослідників переосмислити явища, уникнути односторонніх оцінок дій керівництва Центральної Ради та Генерального секретаріату щодо українізації армії, формування збройного оплоту Української Народної Республіки.

Праця відкривається вступом, в якому узагальнено основні досягнення вітчизняної історіографії з питань військового будівництва. Цілком слушно автори виокремлюють три основних етапи в дослідженні цієї проблеми. Їхній аналіз допоміг В. Ф. Солдатенку та Л. Г. Халу обґрунтувати актуальність наукової праці та поставити конкретні дослідницькі завдання.

У книзі дана характеристика розстановки партійно-політичних сил України та їхнє ставлення до військового чинника на початку Української революції. Автори розкрили сильні й слабкі сторони національно-визвольного руху. Віддаючи належне українським політичним партіям, В. Ф. Солдатенко та Л. Г. Хало уникнули ідеалізації програмних положень та діяльності керівних партій Центральної Ради (УСДРП, УПСР та УПСФ) у вирішенні питань національного військового будівництва. Адже лідери Ради та керівництво УСДРП і УПСР вважали взагалі непотрібною справою створення власної армії, її неодмінну заміну народною міліцією. Винятком тут були М. Міхновський і його нечисленні прихильники, які відстоювали необхідність формування регулярного війська на національній основі.

Значне місце у книзі відведено характеристиці особливостей початкового етапу українізації армії як складової процесу національного державотворення в контексті політичного протиборства. Розкрито етап створення першої національної військової одиниці — полку імені Б. Хмельницького. Автори проаналізували багато проблемних питань, які ще й сьогодні викликають суперечки у вітчизняній історіографії.

В. Ф. Солдатенко та Л. Г. Хало акцентували свої погляди на суперництві автономістів та самостійників у практичному вирішенні питання створення українських військових частин. Заслуговує на увагу їхня аргументація причин поміркованої позиції лідерів Української революції (М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри та інших) щодо українізації армії та національно-визвольного руху взагалі.

Викликає інтерес і спроба названих дослідників порівняти роботу Центральної Ради щодо українізації армії з діяльністю РСДРП(б) у військових частинах. На думку авторів, у 1917 р. жодна політична партія Росії не мала такої досконалої системи військових організацій, як більшовики. Активно діяла РСДРП(б) у комітетах Ради солдатських депутатів. До кінця травня тільки на Південно-західному фронті було 10600 комітетів (с. 81—82). Так, дійсно, цифра вражаюча, якщо її порівнювати з 1337 організаціями українців-солдатів, які діяли в російській армії навесні 1917 р. Однак поряд з українськими організаціями і більшовиками в армії та на флоті існували й інші комітети. Зокрема, поза увагою авторів залишилася діяльність в армії найвпливовіших політичних партій Росії — це, в першу чергу, стосується РПСР та РСДРП. Адже есери були найчисельнішою та найвпливовішою політичною партією в Росії. У травні 1917 р. чисельність РПСР сягала понад 500 тисяч. Партія була впливовою і в Україні, де працювали 69 тисяч її членів. Крім того, в першій половині 1917 р. есери та меншовики мали більшість у радах робітничих, солдатських та селянських депутатів. Доцільно було б згадати й про діяльність у російській армії польських організацій, комітету Грузинського військового союзу, Всеросійської мусульманської військової ради (Харбі шуро) та інших комітетів по формуванню національних військових частин. Такий аналіз, на нашу думку, дозволив би дати повну характеристику роботи всіх організацій у російській армії, а не виділяти одну чи дві партії.

У науковому виданні проаналізовано особливості наростання суперечностей, які охопили український військовий рух. Автори здійснили вдалу спробу якнайдетальніше відновити історію створення та досвід участі полку імені П. Полуботка у політичному житті України. Дослідники не тільки хронікально-документально реконструювали липневий виступ полуботковців, але й чітко визначили причини подій 4—6 липня 1917 р. в Києві. До аналізу виступу полуботковців залучено всі наявні нині джерела. Це, на нашу думку, допомогло авторам уникнути однобоких оцінок цих трагічних подій Української революції. В монографії звернено особливу увагу на ставлення до полку імені П. Полуботка керівництва Центральної Ради, Генерального секретаріату та УГВК.

У книзі розкрито особливості військового будівництва та військової політики керівних органів Української революції на етапі визрівання загальноросійської політичної кризи. Автори аргументовано довели, що непослідовна, навіть плутана позиція Центральної Ради щодо проблем військового будівництва вносила дезорганізацію в процес українізації армії. Все це робило Українську революцію, українське державотворення вразливим, беззахисним перед великодержавницькими намірами та діями Тимчасового уряду (с. 143).

В. Ф. Солдатенко та Л. Г. Хало показали ставлення Центральної Ради до “Вільного козацтва”, що стихійно зароджувалося і зміцнювалося в цей час.

Значне місце у книзі відведено аналізу військово-політичного аспекту конфлікту національної і соціальної революції в Україні, природі конф-

лікту між більшовиками, радянською владою і українським національно-визвольним рухом, а також причинам та початку громадянської війни. Актуальність цієї проблеми зумовлена перш за все тією обставиною, що останнім часом дослідники навіть не намагалися ставити перед собою таке питання.

Автори аргументовано доводять, що розвиток соціальної революції в Україні на кінець листопада 1917 р. призвів до такого розкладу суспільства і викликав такі процеси, які з усіма підставами можна кваліфікувати саме як громадянська війна (с. 185). У науковому виданні показано, як в умовах політичного суперництва, зіткнення, двобою між більшовиками та Центральною Радою ці дві сили здійснювали процес формування власного збройного оплоту.

У книзі проаналізовано взаємовідносини РНК Радянської Росії та Центральної Ради в грудні 1917 — січні 1918 рр. Автори неупереджено оцінили причини та хід політичного і воєнного суперництва між двома сторонами.

Не всі обстоювані авторами рецензованої праці положення можна прийняти як незаперечні. Чимало з них є дискусійними. Це, в першу чергу, стосується тези, що навіть 19—21 грудня 1917 р. РНК Радянської Росії прагнув позбутися ворожості з боку Центральної Ради, домогтися від неї хоч невеликої прихильності у боротьбі проти Каледіна (с. 219).

Аналіз основних положень “Маніфесту до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради” дає підстави дійти висновку, що Рада Народних Комісарів шукала приводу до війни з Україною. Адже переважну більшість звинувачень Центральної Рада могла з легкістю віднести на адресу більшовиків. Це, в першу чергу, стосується закидів у “дезорганізації фронту”. Викликає певний сумнів і звинувачення в “невизнанні радянської влади на Україні”. Реально тоді її на українських землях ще не існувало.

Доцільно було б також проаналізувати й тезу про легітимність I Всеукраїнського з’їзду рад. Адже не тільки в наукових виданнях, але й в багатьох шкільних підручниках панівною стала точка зору, що, порушуючи правові норми, більшовицька меншість проголосила владу над більшістю.

Викликає інтерес спроба авторів максимально об’єктивно відтворити позиції ключових осіб РСДРП(б) щодо ситуації в Україні. Це стосується керівників РНК — В. Леніна, Й. Сталіна та Л. Троцького. Для цього використані фонд Леніна та “сталінський фонд” у Російському державному архіві соціально-політичної історії (колишній ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС). Значно доповнили позицію Троцького в українських справах його твори. Додатки до книги об’єктивно змальовують роль ключових постатей Раднарком у російсько-українських стосунках наприкінці 1917 — на початку 1918 рр.

Автори зібрали бібліографію праць з історії створення і функціонування збройних сил в Україні в 1917—1918 рр.

Підсумовуючи, слід сказати, що загалом пропоноване дослідження суттєво збагачує вітчизняну історичну науку. Слухачі вищих військових навчальних закладів, студенти, викладачі та всі, хто цікавиться воєнно-історичними аспектами минулого, дістали працю з ґрунтовними історичними узагальненнями.

Ф. М. ПРОДАНИЮК (Київ)